

Brev från den lilla, lilla staden

Skildringen av småstaden i Astrid Lindgrens *Britt-Mari lättar sitt hjärta*

Hanna Liljeqvist

Det vore så roligt att brevväxla med någon, som bor i Stockholm. Jag hoppas få höra storstaden brusa i dina brev, förstår du. En liten stad som vår kan inte brusa, den kan på sin höjd porla. Men sätt du åstad och brusa, så ska jag porla, det lovar jag. Sida upp och sida ner. (Lindgren 1944:9)

Den lilla, lilla staden är ett återkommande inslag i Astrid Lindgrens författarskap, men en småstadsskildring som hamnat en aning i skymundan är hennes allra första. År 1944 debuterade Lindgren med *Britt-Mari lättar sitt hjärta*, en brevroman i flickboksformat. Manusets hade vunnit andra pris i en tävling om bästa flickbok anordnad av Rabén & Sjögren. I annonsen angavs att förlaget ”genom utlysandet av en pristävlan söka få fram flickböcker av litterär kvalitet, som befordrar kärlek till hem och familj samt allvar och ansvarskänsla i förhållandet till det motsatta könet”.¹ Allt detta såg alltså juryn i Lindgrens berättelse om Britt-Mari Hagström från Småstad. Kärleken till familjen och kavaljeren Bertil utgör mycket riktigt berättelsens fokus, men här vill jag istället rikta strålkastaren mot den miljö som bildar fond för Britt-Maris öden och äventyr: småstaden.

Britt-Mari Hagström gör entré

Ramen för berättelsen i *Britt-Mari lättar sitt hjärta* är en brevväxling mellan femtonåriga Britt-Mari Hagström från Småstad och Kajsa Hultin i Stockholm. Britt-Mari lider av ”en förfärlig skrivklåda” (Lindgren 1944:9), och skriver därför många och långa brev till sin brevvän i huvudstaden. Trots detta är det inte alla som vill kategorisera boken som en brevroman. Maria Nikolajeva menar att *Britt-Mari lättar sitt hjärta* i likhet med Jean Websters *Daddy-Long-Legs* (1912) – vilken har flera gemensamma nämnare med Lindgrens debutbok och som Britt-Mari för övrigt får i julklapp – snarast är en dagboksroman eftersom alla brev är från samma avsändare (2008:180), men Britt-Mari själv skulle nog inte hålla med henne på den punkten. ”Förresten gillar jag inte det där med att skriva dagbok”, klargör hon i bokens inledning. ”Att bara anförtro sig åt ett stycke papper, som inte kan säga så mycket som ’jaså’ till svar på ens utgjutelser, vad är det egentligen för mening med det?” frågar hon sig (Lindgren 1944:7). Oavsett om man väljer att betrakta boken som en brevroman eller en dagboksroman är både brev och dagböcker

¹ Tävlingsannonsen i sin helhet finns återgiven i Ulla Lundqvists avhandling *Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar* (1979:101).

klassiska ingredienser i flickboken, och valet av berättarram kan därmed sägas vara genretypiskt. Precis som Kristin Hallberg påpekar, är den ”utpräglad verbala flickan” också en typiskt Lindgrensk figur (1998:120), och Britt-Mari med sin ”skrivklåda” är just en sådan flicka.²

Via sin brevvän hoppas Britt-Mari få inblick i det avlägsna storstadslivet. ”Sätt du åstad och brusa”, skriver hon i sitt första brev, ”så ska jag porla, det lovar jag” (Lindgren 1944:9). Men så värst mycket brus får vi inte höra eftersom vi bara får ta del av Britt-Maris brev. Hon porlar dock som utlovat sida upp och sida ner om tillvaron i Småstad, om skoldanser och skidturer, om familjen Hagströms trivsamma medelklassvardag och kyska svärmerier längs Åpromenaden. På det hela taget är *Britt-Mari lättar sitt hjärta* en skildring enligt klassiskt flickboksmönster. Tonen är lättsam – i *Barn och böcker* från 1945 beskrivs den som ”en rivande rolig bok med frodig humor och bra figurteckning” av Greta Bolin och Eva von Zweigbergk (101). Trots positiva recensioner sålde den dock inte särskilt bra (Bohlund 2018:17). Lindgrens debutbok har inte heller i akademiska sammanhang ägnats särskilt mycket uppmärksamhet i jämförelse med många av hennes övriga verk. Trots att den dyker upp i diskussioner om flickböcker och förstås i otaliga texter om Astrid Lindgrens författarskap, tycks den aldrig riktigt spela huvudrollen. Men även om *Britt-Mari lättar sitt hjärta* inte blivit tillnärmelsevis lika uppmärksammas som *Pippi Långstrump* som utgavs bara ett år senare, får man komma ihåg att den ändå översatts till ett flertal språk och givits ut på svenska i sex upplagor, den senaste 2018. När det gäller Astrid Lindgren är även de mindre framgångsrika verken trots allt mer framgångsrika än många andras.

I *Britt-Mari lättar sitt hjärta* introduceras också karaktärer som återkommer i modifierad form i flera av Lindgrens senare verk, inte minst i *Vi på Saltkråkan* (1964). Familjen Hagström består av pappa rektorn, mamma översättaren och fem barn: Britt-Mari, storsyster Majken, de busiga småbröderna Svante och Jerker samt treåriga Monika. I Svante ser Vivi Edström den ”spionerande brodern” som ”dyker upp på nytt i *Rasmus, Pontus och Toker*, i *Karlsson på taket* och i *Vi på Saltkråkan*” (1992:30). En annan figur som återkommer i flera av Lindgrens berättelser är hembiträdet eller pigan, här i form av hembiträdet Alida. Som Ulla Lundqvist påpekar driver Britt-Mari tämligen hjärtlöst med stackars Alida i sina brev (2012:46), inte minst i brevet där hon berättar om hur hon hjälper Alida att svara på kontaktannonser eftersom den senare själv inte lyckats åstadkomma något bättre än ”jag är rätt tjok och intriserad av vad som helst” (Lindgren 1944:46). Sina föräldrar beskriver Britt-Mari som kärleksfulla men distraä, och den som håller ordning hos Hagströms är i själva verket 19-åringen Majken. Trots sin unga ålder sköter hon hushållet med trygg hand – och en hel del hjälp från Alida. Majken är på många sätt en förlaga till Saltkråkans Malin som ju axlar

2 Se Eva Söderbergs ”Sprakfålar och musor. Om Astrid Lindgrens förhållande till några flickboksklassiker” (1998) för en utförlig genomlysning av Lindgrens relation till flickboken.

samma roll i familjen Melkersson, och i likhet med Melkerssons beskrivs hur familjen Hagström lever ”i en ständig skräck, att någon av alla de unga män, som springer efter henne, ska röva bort vår klenod” (1944:12). För övrigt har familjen Hagström precis som Melkerssons för vana att hissa matbordet i luften. Men inte när de äter soppa – det har Majken, gissningsvis på förekommen anledning, förbjudit.

Självklart har Britt-Mari också en kavaljer. Han heter Bertil, ”är sexton år och går i andra ring och är en hygglig pojke, säger pappa” (Lindgren 1944:25). Som om det inte vore nog uppfyller han också Britt-Maris krav på en framtida man. I ett brev bekänner Britt-Mari nämligen att ”den karl, som jag nån gång i världen ska gifta mig med, måste uppfylla två villkor: han måste tycka om böcker och han måste tycka om barn” (1944:38). Senare i boken kommer hennes villkor upp på nytt, i ett samtal med det kompisgäng där också Bertil ingår. När de skiljs åt för dagen lämnar Bertil henne med de löftesrika orden: ”Jag tycker om böcker. Och barn också!” (1944:101). Bertil beskrivs därtill som en ung man med en stark moralisk kompass. ”Han är den renhårigaste pojke jag vet, och när jag är tillsammans med honom, känner jag, att jag vill vara renhårig och hederlig och sann jag också”, berättar Britt-Mari andäktigt för sin brevvän (1944:55). Bertil är också ”allvarligare än de flesta pojkar i hans ålder”, menar Britt-Mari, och för honom är att vara trofast ”det viktigaste av allt” (1944:55). En hederlig och allvarlig pojke med höga moraliska anspråk låter kanske inte som en typisk tonårsdröm, men så var det också ”allvar och ansvarskänsla i förhållandet till det motsatta könet”, inte romantik och passion, som efterfrågades i tävlingsannonserna.

Idyll och astrakanäpplen

Skådeplatsen för Britt-Maris äventyr är det lilla samhället Småstad. Småstaden skulle komma att bli en återkommande miljö i Lindgrens författarskap, och i *Britt-Mari lättar sitt hjärta* skildrar Lindgren den lilla, lilla staden från sin allra bästa sida. Här är det ”ett helt äventyr” att botanisera bland de dignande grönsaksstånden på torget en septemberdag (Lindgren 1944:18), och trängseln i butikerna kring jul är bara trevlig för ”man träffar alltid bekanta att prata med och ge goda råd angående julklappar åt” (1944:69). Till och med stadens slumkvarter ”Eländet” har sin charm, ”där är nära på lika pittoreskt som i Gamla stan”, förklarar Britt-Mari för sin stockholmska brevvän (1944:119). Här finns också en å som enligt Britt-Mari utgör ett av Småstads viktigaste karaktärsdrag: ”Jag vet inte, vad den här stan skulle vara utan sin å. Någoting rätt charmlöst i stadsväg, skulle jag tro” (1944:24). Även på ett personligt plan spelar ån en viktig roll för Britt-Mari. Det är nämligen längs med Åpromenaden hon går kvällspromenader med sin kära Bertil och på en bänk invid ån försonas det unga paret i bokens slut, efter ett missförstånd som orsakat mycket hjärtesor. Överhuvudtaget framstår närheten till naturen som en viktig del av livet i Småstad. För sin brevvän i storstan berättar Britt-Mari entusiastiskt om familjens Hagströms årliga

lingonplockningsutflykt, om skidutflykter med vännerna och om hur hon tillsammans med sina bröder hämtar hem årets julgran.

Av Britt-Maris brev förstår vi också att det inte råder någon brist på förströelser i Småstad, och om det någon gång blir stiltje på underhållningsfronten finns alltid familjen därhemma. Britt-Mari går på skoldans, blir utbjuden på konditori och deltar i såväl Rödakorsföreningens soaré som i ”oförberedda talares klubb” hos en väninna. En ovanligt upptagen vecka berättar Britt-Mari för sin brevvän att hon svängt sig i ”nöjenas virvlar”: ”I min fickdagbok står antecknat ett biobesök med Bertil och två kaffekalas hos klasskamrater samt först och sist mammas födelsedag” (1944:89). I detta avseende tycks Småstad stå i bjärt kontrast mot den ”evigt sovande lilla garnisonsstad” (Lindgren 1945:5) som tvillingarna Barbro och Kerstin lämnar bakom sig för ett nytt liv på landsbygden i *Kerstin och jag*, utgiven ett år efter debuten.³ Någon enstaka gång när novembermörkret sänker sig över Småstad och Storgatan ligger öde längtar visserligen Britt-Mari bort: ”O, dysterheters dysterhet – Storgatan en regnväderskväll i november! Inte en katt att skåda!” (Lindgren 1944:47). Som tur är väntar hela klanen Hagström hemma i Villa Ekeliden, med kanonsång och te i brasans sken: ”O ljuvligheters ljuvlighet – familjen samlad framför brasan i vardagsrummet!” (1944:48). Vad är väl Stockholms ”tindrande ljusreklamer” och ”skyltfönster med all tänkbar flärd i” (1944:47), som Britt-Mari drömmer om under sin regniga promenad, mot den trygga familjeidyll som erbjuds hemma i Småstad?

Småstad tecknas ömsint, men med svepande penseldrag. Där finns ån och Storgatan, torget och läroverket – attribut som skapar en distinkt småstadskänsla (om nu inte stadens namn var tillräckligt tydligt), men samtidigt är generella nog att lämna det öppet för tolkning huruvida Småstad har en verklig förlaga. Det är förstås frestande att fylla ut Småstads vaga konturer med småländsk mylla, i synnerhet eftersom få läsare tar sig an Lindgrens verk i strikt kronologisk ordning. När man först introduceras till Britt-Mari från Småstad är man sannolikt sedan länge bekant med figurer som Emil i Lönneberga och barnen i Bullerbyn som, till skillnad från Britt-Mari, dels hör till Lindgrens mer kända figurer, dels förekommer i berättelser som riktar sig till yngre läsare än debutens tonårspublik. När Britt-Mari beskriver sitt kära Småstad finns Småland därför nästan oundvikligen i läsarens medvetande från första början. Själva namnet väcker också associationer: *Småland*, *Småstad*. Är Småstad kanske Vimmerby, vars gator Lindgren var så väl bekant med sedan barndomen, i förklädnad? En annan teori pekar ut Tranås som en möjlig förebild till Småstad (Gram 2014:10). Lindgrens föräldrar besökte regelbundet kuranstalten i Tranås och när fadern blev änkling höll Lindgren och hennes syster Stina honom sällskap under vistelserna där (Hergin 2001:39). De bodde då på pensionat Ekliden, vilket för tankarna till familjen Hagströms Villa Ekeliden.

³ *Kerstin och jag* (1945) och skildringen av landsbygden i denna bok behandlas av Helene Ehriander i hennes artikel i detta nummer av *HumaNetten*.

Kanske är det inte heller en slump att Britt-Mari har en klarastrakan i trädgården, ett trädslag som Lindgren i en essä om träd kopplar både till sin egen barndom och till en av den svenska litteraturens mest kända smålänningar i exil, Vilhelm Mobergs Kristina (Lindgren 2007:102). I samma essä beskriver Lindgren också ett starkt barndomsminne kopplat till astrakanäppeln: ”Lycka är att vakna en tidig morgon före alla andra och tassa ut på bara fötter och hitta ett par skimrande astrakaner i daggigt grönt gräs under ett stort äppelträd” (2007:104). I *Britt-Mari lättar sitt hjärta* finns en nästan identisk passage:

Har du någon gång, när du var riktigt liten, vaknat först av alla en sån här höstmorgon och gått ut i trädgården för att se efter, om det fallit ner några äpplen under natten? [...] Den glädje Kolumbus erfor, när han fick syn på Amerika, kan bara vara en svag avglans av den fröjd, som genombälvade min barnasjäl, när jag hittade ett moget klarastrakan i det daggvåta gräset en sån här morgon. (Lindgren 1944:17)

I likhet med Kristina befann sig ju också Lindgren ”i exil” under författandet av *Britt-Mari lättar sitt hjärta* – om än inte längre bort än i Stockholm – och kanske är det hemlängtan som gör att författaren planterar just en klarastrakan i familjen Hagströms trädgård.

Det är inte bara klarastrakanen som beskrivs i poetiska ordalag – som så ofta i Lindgrens berättelser får stämningsfulla naturbeskrivningar stort utrymme i debutromanen. Britt-Mari beskriver bland annat hur månen ”speglade sig så vidunderligt” i ån under en kvällspromenad med Bertil (1944:25), och ”den smala skogsvägen, kantad med snöklädda granar, stjärnorna över våra huvuden, stillheten omkring oss” när hon och bröderna hämtar julgranen (1944:70). Vid upprepade tillfällen kommenterar Britt-Mari också årstidernas växlingar. I ett brev uppmärksammar hon hur en ”blek oktobersol lyser in” genom fönstret (1944:38), i ett annat har solen blivit ”en liten röd vintersol” som ”anstränger sig energiskt för att lysa fram på den töckniga himlen” (1944:57). I sitt allra sista brev skriver hon, uppfylld av vårkänslor och kärleksrus, lyriskt om ”den blåaste blåa vårkväll jag upplevat. Häggen har stora knoppar, äppelträdet bereder sig att slå ut sina skära blomknippen, om jag sätter ut näsan, kan jag känna, hur intensivt det doftar vår” (1944:125). Där, i den blåa vårkvällen, lämnar läsaren Britt-Mari. Då har vi fått följa hennes liv under nästan ett helt år, från de dignande torgstånden i september, via vinterns skidturer och julfirande, för att till sist ta farväl en blå afton i april. Maria Andersson noterar för övrigt att Lindgren ofta bygger upp sina berättelser runt just årstiderna, ”precis som i den traditionella idyllen” (2008:64).

Främmande fåglar

Bortsett från de tydligt markerade skiftena från höst till vinter till vår tycks Småstad och dess invånare dock befinna sig i ett slags tidsmässigt, eller

snarare historiskt, ingenmansland, åtminstone på en viktig punkt. Visst kan allt ifrån klädval till språkbruk ge en fingervisning om när *Britt-Mari lättar sitt hjärta* utspelar sig, men den mest distinkta tidsmarkören av dem alla passerar så gott som obemärkt förbi. I bokens inledning berättar Britt-Mari att hon är född den 15 juli 1928 och att hon är 15 år. Av detta kan man dra slutsatsen att bokens handling utspelar sig runt 1943 och därmed i samma historiska kontext som den skrevs i, det vill säga mitt under brinnande krig. I *Älskad och förnekad. Flickboken i Sverige 1945–65* (2006) noterar Birgitta Theander att det är en allmänt utbredd vanföreställning att flickboken enbart skildrar idyll, trots att hela 46 procent av de flickböcker hon undersökt från perioden 1945–1965 tar upp problem som ”krig, flyktingar, nazism, rasism, svält, u-hjälp, klassmotsättningar, arbetslöshet och barnarbete” (2006:37). Bland de böcker som tar upp krig handlar ”den stora majoriteten” om just andra världskriget (Theander 2006:38). Men i Britt-Maris brev märks varken ransonering, oro för framtiden eller andra tecken på det pågående världskriget.

Ett enda brev sticker ut i sammanhanget, både i ton och innehåll. ”Fyra stycken främmande fåglar har slagit sig ned i vårt bo för att rasta en stund”, berättar hon i ett brev daterat den 3 mars där det annars så lättsamma tonfallet är som bortblåst (Lindgren 1944:105). De främmande fåglarna är flyktingar, ”en judisk mamma och hennes tre små barn”; alla fyra märkta av sina upplevelser. Britt-Mari är också uppenbart tagen av besökarnas öde. ”Jag tror, min kudde är våt än av alla de tårar jag grät, när jag hade lagt mig den kvällen”, skriver hon om kvällen då de anlände (1944:105). I nästa brev, daterat knappt två veckor senare, är flyktingarna dock glömda och de nämns aldrig igen. Som Vivi Edström påpekar tjänar avsnittet om flyktingarna ”snarast till att förstärka bilden av den lyckliga, trygga familjen Hagström” (1992:30–31). Småstad må skänka flyktingarna ett välbehövligt andrum, men staden tycks i övrigt befinna sig i en slags parallell verklighet där inga världskrig kan rubba idyllen i grunden. Kanske kände Lindgren att även hon själv och hennes läsare kunde behöva en stunds respit från krigets fador, ett ämne hon som bekant ägnade mycket utrymme åt i sina numera berömda krigsdagböcker.

Någon som inte välkomnas lika varmt som flyktingfamiljen är nykomlingen Mariann, vars beteende till en början stör småstadsfriden. Mariann introduceras tidigt i berättelsen som Britt-Maris antagonist, men tack vare Britt-Maris inflytande blir hon så småningom en i gänget. Mariann bor sedan ett år tillbaka inackorderad i Småstad och till en början styr och ställer hon med de andra flickorna i klassen. Britt-Mari tycker inte om ”hennes sätt att utnyttja kamraterna och få dom att dansa efter hennes pipa genom att spela ut dom mot varann” och menar på att de “var en hyggligare och trevligare klass, innan Mariann dök upp” (Lindgren 1944:20–21). Mariann presenteras alltså som en hotfull influens utifrån, och kontrasten mellan henne och de andra flickorna förstärks också av klassaspekten då Mariann kommer från en

välbärgad familj. Britt-Mari beskriver hur ”vi föll i farstun för henne allihop, när hon första gången uppenbarade sig i klassen med sagolika silkesstrumpor, emaljerad puderdosa och kläder, som man på långt håll kunde se, hur dyra de var” (1944:20). Britt-Maris egen garderob är betydligt enklare, det har storasyster Majken sett till: ”Inget krimskrams på den flickan, säger hon bryskt, när jag sneglar efter några mer uppseendeväckande tyger och modeller. Och efter en kort men intensiv själskamp måste jag medge, att hon har rätt” (1944:27). Budskapet är tydligt: det enkla och okonstlade är att föredra framför silkesstrumpor och emaljerade puderdosor.

Kontrasten mellan de båda flickorna sträcker sig som väntat längre än till klädseln och märks framför allt i hur de behandlar andra. Trots att Britt-Mari tycker illa om Marianns utstuderade metoder har hon samtidigt viss förståelse för att Mariann, som fram till sin ankomst till Småstad inte gått i skola utan fått hemlektioner av en guvernant, ”helt enkelt inte hunnit lära sig, vad riktigt kamratskap vill säga” (1944:20). Marianns första riktiga lektion i kamratskap kommer redan i bokens tredje brev. Hon bestämmer att alla i klassen ska frysa ut en flicka under två veckors tid, men Britt-Mari vägrar att delta.⁴ I ett senare brev berättar Britt-Mari att det aldrig blev någon två veckors utfrysning och att Mariann istället visar ”en märklig benägenhet att ty sig till mig nu för tiden” (1944:54). Under jullovet blir Britt-Mari till och med hembjuden till Mariann och en kväll utspelar sig följande scen:

Plötsligt, utan att jag visste ordet av, började Mariann gråta. Hon snyftade så hjälplöst, att jag inte visste, vad jag skulle ta mig till med henne. Jag kunde inte få ur henne, vad hon grät för, men mellan snyftningarna pressade hon fram: – Vi måste vara vänner – du är så stark, jag skulle vilja vara som du! (Lindgren 1944:83–84)

Britt-Mari blir överraskad av Marianns känsloutbrott. Kanske har hon inte förstått vilket djupt intryck hennes vägran att delta i utfrysningen gjort på Mariann, men för läsaren är det inte svårt att lägga ihop två och två. Den oregelliga nykomlingen har tack vare Britt-Maris inflytande skolats in i Småstads kamratanda, och än en gång betonas berättelsens mer övergripande budskap om vikten av att vara ”renhårig och hederlig och sann”.

Småstadens oskrivna regler

En annan nykomling som hotar att rasera småstadsidyllen är den unge Stig från Stockholm, och hans ankomst får långt allvarligare konsekvenser än Marianns. Stig bor liksom Mariann inackorderad och enligt ryktet beror

⁴ Lindgren har uppgivit att hon gav Britt-Mari det mod hon själv saknade när hon var i samma ålder: ”När jag skrev Britt-Mari lät jag henne få alla de goda egenskaper jag skulle önskat att jag själv hade haft i tonåren. Hon blev stark, själv var jag ofta rädd och feg” (Strömstedt 2003:192).

flytten från Stockholm till Småstad på att han blivit relegerad från sin gamla skola. Britt-Mari är avogt inställd till Stig från första början, möjligen influerad av sin pappa vars omdöme hon sätter stor tilltro till. Hon berättar nämligen om hur hon tillsammans med pappan stött på Stig under en promenad och att ”pappas grymtning var avgjort av det ogillande slaget” (1944:32). Enligt Britt-Mari tror sig Stig vara ”tillvarons medelpunkt och skapelsens krona” och hon konstaterar att hon ”tycker inte heller om folk, som kommer hit och ser ut som om dom funderade på att köpa stan” (1944:32). Men innerst inne tycker hon kanske inte helt illa om honom. Efter deras första riktiga möte på en skoldans medger hon motvilligt att Stig ”råkat få en skaplig näsa mitt i ansiktet” (1944:32), och återger deras första konversation i detalj på ett sätt som signalerar ett visst intresse.

Troligen är det av samma skäl hon tackar ja när han bjuder med henne till det lokala konditoriet, även om hon själv skyller det på sin ”fruktansvärda aptit på sötsaker” (1944:41). Fikastunden blir ingen succé. Stig beklagar sig över en ”urvisnen tillställning” och Britt-Mari tar genast strid å Småstads vägnar:

Det var ingen fart på det alls, det var inte ens föräldrafritt.

– Nej, sa jag, här i stan är vi så bakom flötet, så vi anser, att föräldrar också är människor.

På detta log han bara lite hånfullt, och jag kunde förstå av hans skildring, att i Stockholm gick det helt annorlunda till, när ungdomar träffas. Om det är sant, som han säger, tror jag, att jag ska be lite särskilt för dig i min aftonbön hädanefter, kära Kajsa. (Lindgren 1944:42)

Genom Britt-Maris och Stigs relation framträder här en spänning mellan småstad och storstad som både går emot och går in i Britt-Maris förhoppning om att ”få höra storstaden brusa” via sin brevvän. Två kontrasterande, men delvis sammanflätade, bilder av Stockholm framträder därmed i berättelsen: den moraliskt fördärvliga storstaden representerad av Stig, och drömmen om den spännande, glittrande storstaden som anas i brevväxlingen med Kajsa.

Men Stigs största brott är inte att han ser ut som om han ”funderade på att köpa stan”, utan att han äventyrar Britt-Maris relation med Bertil. Bertil och Stig framställs genomgående som varandras motpoler, något som blir särskilt framträdande i en passage där Stig beskyller Britt-Mari och hennes vänner för att vara ”landsortsmässiga”. När Stig ska svara på frågan om vilka egenskaper han värdesätter hos en framtida fru svarar han ”[a]tt hon ska kunna dansa och flirta och inte ställa till bråk, om jag roar mig lite med andra” (Lindgren 1944:100), vilket väcker starka reaktioner, inte minst från moralens väktare Bertil som blir ”blek i ansiktet”. Men Stig ger sig inte så lätt:

– Ni är så förtvivlat landsortsmässiga, det är hela felet med er, sa Stig. Och barnsliga. Man måste se livet sådant det verkligen är. Det är ingen söndagsskola, ni kan tro mig!

– Nej, kanske det, sa Bertil, och inte lär det bli annorlunda heller, om vi, som är unga, resonerar som du. (Lindgren 1944:101)

Relationen mellan Stig och Britt-Mari ställs på sin spets när Stig lurar med sig Britt-Mari upp på sitt rum, varpå han stänger in henne och gör närmanden. När hon gör motstånd och flyr därifrån hämnas han genom att sprida ett rykte om att Britt-Mari frivilligt följt med honom upp på rummet, något som Bertil tar oerhört hårt. Så småningom reds missförståndet ut och Britt-Maris namn rentvås. Men dramat slutar inte där, inte förrän Bertil ”träffat Stig och gjort upp med honom” (Lindgren 1944:123). Exakt vad som menas med det framgår av bokens avslutande P. P. P. S: ”Jag såg Stig Henningson som hastigast, när jag gick hem. Han hade en präktig blåtira, och du kan tro, att den prydde sin plats” (1944:126). I likhet med Mariann blir Stig alltså satt på plats, men på ett långt mer handgripligt sätt. Ulla Lundqvist kommenterar att blåtiran är förvånande med tanke på Astrid Lindgrens starka engagemang för ickevåld, men menar att ”detta olycksaliga PS” helt enkelt får skyllas på tidsandan (2012:50).

Dramat mellan Britt-Mari och Stig pekar också på en baksida av småstadslivet som Britt-Mari själv inte beklagar sig över: det faktum att rykten riskerar att spridas fort i en liten stad, och att den som bryter mot konventionerna – eller, som i Britt-Maris fall, ens misstänks bryta mot dem – kan få betala ett högt pris. Detta förmedlas med all önskvärd tydlighet av Britt-Maris i övrigt så tankspridda mamma:

– Vad du gör, Britt-Mari, så var inte slafsigt! Det finns så många dumma små flickor, som tror, att man kan vara hur slafsigt som helst och att man inte behöver vara så noga, bara man har roligt. Men det är fel. (Lindgren 1944:26)

Mammans uppmaning är, med Lundqvists ord, en uppenbar ”lektion i sexualmoral” (2012:49). I anslutning till mammans utläggning berättar Britt-Mari om en förmodat ”slafsigt” flicka som bor i staden. ”Hon är både söt och snäll och alltid livad och glad, men ändå pratas det inte riktigt trevligt om henne, och folk skrattar på ett särskilt sätt, när hennes namn nämns” (Lindgren 1944:26). I Britt-Maris ögon är flickan uppenbarligen ett avskräckande exempel på slafsighet, men läst med genusglasögon blir episoden om slafs och livade flickor minst lika problematisk som Stigs blåtira. Någon som blev utsatt för just denna typ av småstadsskvaller var ju Lindgren själv, när det visade sig att hon, ung och ogift, väntade barn. Hon har lite spetsigt sagt om händelsen att ”aldrig har så många skvallrat så länge om så lite, åtminstone inte i Vimmerby” (Strömstedt 2003:203). Att hon här framställer småstadsskvallret som något att rätta sig efter snarare än att ignorera eller ifrågasätta är med största sannolikhet ett resultat av kombinationen genrekonventioner, tävlingskriterier och, återigen, tidsanda.

Ett småländskt porlande

När boken slår igen bleknar dock bilderna av blåtiror och slafs snabbt. Kvar blir istället minnet av Britt-Maris glada porlande och hennes trivsamma tillvaro i Småstad. Bilden av en småländsk småstad dröjer sig också envist kvar, trots att det som ovan nämnts finns få konkreta bevis för att Småstad ligger i Småland. ”Det finns en plats som är högst levande för många människor oavsett om de varit där eller inte” (Söderberg 1997:128). Så skriver Eva Söderberg om Småland i ett kapitel om hur Astrid Lindgrens och Martha Sandwall-Bergströms småländska rötter gjort avtryck i deras alster. Kanske är denna plats rentav så levande för Lindgrens läsare att det är oundvikligt att läsa in det småländska i beskrivningen av Småstad. Men alldeles oavsett om Britt-Mari Hagström är smålänning eller inte är hon värd att lära känna. *Britt-Mari lättar sitt hjärta* må vara märkt av sin tid och inte minst av förlagets tävlingskriterier, men den ger definitivt en försmak av berättarglädjen och värmen som skulle komma att prägla hela Astrid Lindgrens författarskap.

Referenser

- Andersson, Maria (2008), ”Borta bra, men hemma bäst? Elsa Beskows och Astrid Lindgrens idyller”, i Maria Andersson och Elina Druker (red), *Barnlitteraturanalyser*. Lund: Studentlitteratur, s. 55–70.
- Bohlund, Kjell (2018), *Den okända Astrid. Åren som bokförläggare och chef*. Stockholm: Astrid Lindgren Text.
- Bolin, Greta och Eva von Zweigbergk (1945), *Barn och böcker*. Stockholm: Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- Edström, Vivi (1992), *Astrid Lindgren. Vildtoring och lägereld*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ehriander, Helene (2020), ”Idyll på småländska landsbygden. Astrid Lindgrens flickbok *Kerstin och jag* (1945)”, *HumaNetten* 45.
- Gram, Magdalena (2014), ”Ulla Sundin-Wickman illustrerar Astrid Lindgren”, *Biblis* 54: s. 2–19, http://www.kb.se/Dokument/Biblis/Biblis54_Ulla_Sundin-Wickman_illustrerar_Astrid_Lindgren.pdf. Hämtad 2020-05-05.
- Hallberg, Kristin (1998), ”Änglaprinsessa och flickbyting. Några svenska flickskildringar”, i Kristin Hallberg (red), *Läs mig – sluka mig! En bok om barnböcker*. Stockholm: Natur & Kultur, s. 99–150.
- Hergin, Stina (2001), *Det var en gång en gård. Stina i Bullerbyn berättar*. Huskvarna: Boa i Näs.
- Lindgren, Astrid (1944), *Britt-Mari lättar sitt hjärta*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid (2007), ”Finns det olika träd?”, i *Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult*. Stockholm: Rabén & Sjögren, s. 81–91.
- Lindgren, Astrid (1945), *Kerstin och jag*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lundqvist, Ulla (2012), *Alltid Astrid. Minnen från böcker, brev och samtal*. Stockholm: Norstedts.
- Lundqvist, Ulla (1979), *Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

- Nikolajeva, Maria (2008), "Det självutlämnande jaget. Den fiktiva dagboken i barn- och ungdomslitteratur", i Maria Andersson och Elina Druker (red), *Barnlitteraturanalyser*. Lund: Studentlitteratur, s. 179–194.
- Strömstedt, Margareta (2003), *Astrid Lindgren. En levnadsteckning*. Stockholm: Pan.
- Söderberg, Eva (1998) "Sprakfålar och musor. Om Astrid Lindgrens förhållande till några flickboksklassiker", i Ingeborg Nordin Hennel (red), *Makt och vanmakt. Texter från ett genusteoretiskt seminarium*. Härnösand: Mitthögskolan, Institutionen för kultur och humaniora, s. 115–145.
- Söderberg, Eva (1997), "Två flickor i Småland. Barndomsavtryck i Astrid Lindgrens och Martha Sandwall-Bergströms författarskap", i Karl Lindqvist et al. (red), *Barndomslandskap. Texter om att minnas och att berätta*. Stockholm: Utbildningsradion, s. 128–156.
- Theander, Birgitta (2006), *Älskad och förnekad. Flickboken i Sverige 1945–65*. Göteborg: Makadam.